

EXAMENSARBETE

Hösten 2005

Lärarytildningen

Rektorer-Klasslärare-Speialpedagoger

Vilka kunskaper har de om stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter?

Författare

Martina Andersson

Emma Boberg

Handledare

Gerty Engh

Rektorer-Klasslärare-Specialpedagoger

vilka kunskaper har de om stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter?

Abstract

Syftet med vår studie är att undersöka vilka kunskaper rektorer, klasslärare och specialpedagoger har om stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter. Vi vill även undersöka om det förekommer skillnader i kunskap mellan de olika yrkesgrupperna. Utifrån intervjuer har vi fått insikt i vad yrkesgrupperna känner till angående hjälpmedel, anpassningar och styrdokumentens innehåll vid stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter. En av slutsatserna vi har dragit är att kunskapen skiljer sig mellan yrkesgrupperna. Rektorn är den som har mest kunskap om handlingsplan och andra teoretiska handlingar medan specialpedagoger och klasslärare har en mer omfattande kunskap om den dagliga verksamheten och dess problematik. Gemensamt för alla yrkesgrupperna är kunskapen om styrdokumentet.

Ämnesord: styrdokument, läs- och skrivsvårigheter, rektor, klasslärare, specialpedagog, hjälpmedel, läs- och skrivmetoder

INNEHÅLL

1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte	7
1.3 Arbetets upplägg	7
2 LITTERATURGENOMGÅNG	8
2.1 Historik	8
2.2 Styrdokumentet	9
2.2.1 Lpo94	9
2.2.2 Skollagen	10
2.2.3 Grundskoleförordningen.....	10
2.3 Läsmodeller	10
2.3.1 Bornholmsmodellen	11
2.3.2 Anna-modellen	11
2.3.3 Reading Recovery	12
2.3.4 Reading intervention: First steps	13
2.4 Allmänt stöd	14
2.5 Arbete med självkänslan	15
2.6 Utredningar	15
2.7 Hjälpmedel	16
2.8 Kunskap om hjälpmedel	17
2.9 Problemprecisering	18
3 EMPIRISK DEL	20
3.1 Metodbeskrivning, undersökningens upplägg och genomförande	20
3.2 Informanter	21

3.3 Intervjufrågor och svar	22
3.3.1 Rektorer	22
3.3.2 Klasslärare	24
3.3.3 Specialpedagoger	27
3.4 Slutsats	30
4 DISKUSSION	32
5 SAMMANFATTNING	38
REFERENSER	39

FÖRORD

Vi avser att undersöka vilka kunskaper rektorer, klasslärare och specialpedagoger på utvalda skolor i de lägre åldrarna har om stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter. För att vi ska kunna genomföra vår undersökning använder vi oss av intervjuer, där vi i samråd med handledaren har gjort egna intervjufrågor. Vi stötte inte på några svårigheter under undersökningens gång då alla var vänliga och tillmötesgående med tider och engagemang. Därför vill vi tacka rektorer, klasslärare och specialpedagoger för visat intresse och informationsrika intervjuer. Det är tack vare givande intervjuer som vår forskningsprocess blivit omfattande och utvecklande för oss. Vi vill även tacka vår handledare Gerty Engh för stöd och hjälp på vägen.

1 INLEDNING

*Jag går i första klass
alla kan läsa utom jag
när jag ska läsa
kletar alla bokstäver ihop sig
till en enda smet
och mitt i smeten står jag: ensam*
(dikt av Sara Berg)

Läs- och skrivsvårigheter är idag ett utbrett problem och ingen elev ska behöva känna sig ensam. Stöd ska ges till alla elever i behov av det. Det är skolans ansvar att se till att alla elever får den hjälp de behöver för att nå upp till skolans mål.

1.1 Bakgrund

1996 startades en dyslexikampanj i Sverige och det var först med denna som läs- och skrivsvårigheter blev ett bekant problem för allmänheten och fick status som funktionshinder (Strömbom 1999). Hetsiga debatter pågår runt om i landet där skolor har fått kritik för att inte veta tillräckligt om hur elever i läs- och skrivsvårigheter ska hjälpas (Carlström, 2001). Svårigheterna börjar ofta i tidig ålder, och tidiga insatser är av stor vikt. Vi har därför valt att undersöka skolans beredskap i förskoleklassen och de yngre skolåren när det gäller stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter. Denna uppsats kommer att innehålla resultatet av en undersökning om vilka kunskaper rektorer, klasslärare och specialpedagoger på utvalda skolor har om stöd och hjälp till elever i läs- och skrivsvårigheter. I Lpo94 står det att skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen, dit elever i läs- och skrivsvårigheter räknas (Utbildningsdepartementet, 1994 s. 6).

Våra erfarenheter från VFU-perioder (Verksamhetsförlagd Utbildning) och egen skoltid säger oss att skolorna inte alltid har den kunskap och beredskap som behövs för att kunna hjälpa och stödja elever i läs- och skrivsvårigheter. Varje skola bör ha en skriven handlingsplan för hur de ska gå till väga för att hjälpa eleverna. Ofta har vi fått känslan av att detta inte uppfylls.

Under vår utbildning har vi läst kurser som inspirerat oss till att skaffa fördjupade kunskaper inom detta område. Dessa kurser har gett oss insikt i vilket stöd och vilka hjälpmedel som finns att tillgå. Detta har väckt intresset till att gå in på djupet och ta reda på om personalen vet vad som kan finnas och hur mycket hjälp det finns att få. Vi vill med denna uppsats uppmärksamma skolor på vikten av kunskap för att kunna hjälpa elever i läs- och skrivsvårigheter utifrån deras behov.

1.2 Syfte

Syftet är att undersöka vilka kunskaper rektorerna, klasslärarna och specialpedagogerna på skolorna har om stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter. Vet de vad som står i styrdokumentet när det gäller att stödja och bemöta dessa elever? Vi vill se om det finns skillnader mellan yrkesgrupperna och hur de i så fall yttrar sig.

1.3 Arbetets upplägg

Följande delar kommer att behandlas i arbetet:

- Litteraturdelen
- Empirisk del
- Diskussion
- Sammanfattning

I litteraturdelen vill vi lyfta fram vad litteraturen och styrdokumentet tar upp för kunskaper som rektorer, klasslärare och specialpedagoger bör ha angående läs- och skrivsvårigheter. Vår problemformulering är att se vilka kunskaper dessa yrkesgrupper har. I den empiriska delen presenteras resultaten av intervjuer vi gjort med rektorer, klasslärare och specialpedagoger. Därefter följer en diskussion där vi belyser problematiken kring kunskapen om stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter utifrån de olika yrkesgruppernas perspektiv. Avslutningsvis kommer en sammanfattning där vi tar upp om syftet är uppnått eller ej och vad vi kommit fram till.

2 LITTERATURGENOMGÅNG

2.1 Historik

Redan i slutet av 1800-talet började elever i läs- och skrivsvårigheter att uppmärksammas. En engelsk skolläkare skrev i en medicinsk tidsskrift i slutet av 1800-talet om en pojke som hade stora svårigheter med att läsa och skriva. Han kallade det för ordblindhet och problemet uppmärksammades efter detta i flera olika länder. Även i Sverige gick forskningen kring detta område framåt, främst tack vare Alfild Tamm, en läkare som i början av 1900-talet hjälpte de som hade problem med läsning och skrivning. Det är på grund av Tamm som många läkare och pedagoger började intressera sig för ordblindhet. På 1940-talet börjades individuell träning till elever i speciella läs- och skrivsvårigheter att ges i form av läskliniker. Utvecklingen gick framåt under 1950-60 talet tills vändningen kom 1970. Sociala, psykologiska och pedagogiska faktorer sågs nu som de främsta orsakerna till ordblindheten. Läsklasser och kliniker avskaffades och alla läs- och skrivsvårigheter skulle försvinna genom förbättrade undervisningsmetoder. Lärarutbildningen hade inte någon särskild undervisning om läs- och skrivsvårigheter. Under tiden fram till 1990-talet gavs inget särskilt stöd till elever i sådana svårigheter, men nu började så smått en ny attityd växa fram. Problemet erkändes som ett handikapp vilket gav personer i stora svårigheter rätt till stöd och hjälp. Flera olika hjälporganisationer växte fram och bland dem kan Förbundet Funktionshindrade Med Läs- och Skrivsvårigheter (FMLS), Svenska Dyslexistiftelsen och Svenska Dyslexiföreningen nämnas (Strömbom, 1999).

Runtom i landet startades 1996 en dyslexikampanj som kallades för Dyslexifonden. Avsikten var att öka allmänhetens kunskaper om problemet, och med denna kampanj blev läs- och skrivsvårigheter ett bekant problem för allmänheten samt fick status som funktionshinder. Flera butiker, bibliotek, teatrar och tidningar engagerade sig i kampanjen. Elever i läs- och skrivsvårigheter har idag stora möjligheter att med hjälp av nya undervisningsmetoder och tekniska hjälpmedel få en bättre tillvaro i skolan. Dagens problem är att skolan inte har beredskapen att ta itu med svårigheterna. På grund av den inställning som fanns under 70- och 80-talet finns det idag stora brister i lärarnas kunskaper om läs- och skrivsvårigheter. Än idag är det många nyutbildade klasslärare som inte besitter tillräckliga kunskaper. Det finns

forskning och kunskap inom ämnet, men det ankommer på rektorer och klasslärare att se till att införskaffa den genom t ex fortbildningar (a.a.).

2.2 Styrdokumentet

I de gällande lagarna för de obligatoriska skolåren står det inget skrivet om läs- och skrivsvårigheter eller dyslexi. I de olika styrdokumentet står det att hjälp ska ges till elever i behov av särskilt stöd vilket även innefattar elever i läs- och skrivsvårigheter. Här följer utdrag ur läroplanen (Lpo94), skollagen och grundskoleförordningen:

2.2.1 Lpo94

- Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den skall med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling (Utbildningsdepartementet, 1994 s. 6).
- Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar och behov. Det finns också olika vägar att nå målen. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig göras lika för alla (a.a s. 6).
- Varje elev har rätt till att i skolan utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter (a.a. s. 9).
- Rektorn har ansvaret för att undervisningen och elevvårdsverksamheten utformas så att eleverna får det särskilda stöd och den hjälp de behöver. Kontakt upprättas mellan skola och hem om det uppstår problem och svårigheter för eleven i skolan. Rektorn ansvarar även för att resursfördelningen och stödåtgärderna anpassas till den värdering av elevernas utveckling som lärare gör (a.a. s. 19).
- Rektorn ansvarar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter (a.a. s.19).

2.2.2 Skollagen

- 1 kap 2 § I utbildningen ska hänsyn tas till elever i särskilda behov (Skolverket SFS 1985:1100).
- 4 kap 1 § Särskilt stöd ska ges till elever som är i svårigheter i skolarbetet (a.a.).

2.2.3 Grundskoleförordningen

- 5 kap 1 § Om det genom uppgifter från skolans personal, en elev, dennes vårdnadshavare eller på annat sätt har framkommit att eleven behöver särskilda stödåtgärder, ska rektorn se till att ett åtgärdsprogram utarbetas. Eleven och vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta vid utarbetandet (Skolverket SFS 1994:1194).
- 5 kap 5 § Särskilt stöd ska ges till elever i behov av specialpedagogiska insatser. Sådant stöd ska i första hand ges inom den klass eller grupp som eleven tillhör. Om det finns särskilda skäl, får sådant stöd istället ges i en särskild undervisningsgrupp. Styrelsen ska efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare besluta i fråga om elevens placering i en särskild undervisningsgrupp (a.a.).

2.3 Läsmodeller

Läs- och skrivsvårigheter kan innebära att eleven har en svårighet med att ”knäcka” läs- och skrivkoden, dvs. förstå sambandet mellan ljud (fonem) och bokstavstecken (grafem), och svårigheten kan variera från elev till elev. Andra inlärningssvårigheter kan också förekomma tillsammans med läs- och skrivsvårigheter (Hintikka och Strandén, 2000). Det finns olika metoder för läsinlärning och flera av dem har utpekats som den rätta. I den pedagogiska forskningen har det kommit fram att det inte finns en metod som är den bästa, utan det viktigaste är att som klasslärare utgå från varje elevs behov och anpassar läsinlärningen efter dess förmåga (LÄSK-projektet, 2001). Vi kommer att presentera några utav de läsmodeller som vi tycker är intressanta och innehåller varierande arbetssätt.

2.3.1 Bornholmsmodellen

En metod som används mycket för läs- och skrivinlärning är Bornholmsmodellen. Den var ett projekt där det visade sig att det fanns stora skillnader i läsutvecklingen beroende på om klasslärarna arbetade mycket med språklig medvetenhet eller om de arbetade med traditionell pedagogik. Dessa två arbetssätt utgjorde två olika experimentgrupper som sedan jämfördes i studier gjorda från skolår ett till tre. Experimentgrupp ett (Bornholmsmodellen) fick ägna sig åt språklekar ca 20 min per dag i förskolan medan grupp två (traditionell undervisning) ägnade sig enbart åt traditionell förskolepedagogik. Studien visade att grupp ett låg bäst till i läs- och skrivutvecklingen från skolår ett till skolår tre (Frost, 2002). De elever som ansågs vara i farozonen för att hamna i läs- och skrivsvårigheter var de som var mest befrämjade av att leka språklekar under förskoleåret och skolår ett. Detta visade sig när de kom till skolår tre då de hade utvecklat en god läsförmåga. Studien visar att lustfylld lek och struktur ger eleverna goda förutsättningar för att senare klara läsinlärningen. Genom lekarna utvecklar eleverna både språkets formsida och sambandet mellan ljud (fonem) och bokstäver (grafem). Det är därför viktigt att skriftspråket kommer in i verksamheten genom leken. I klassrummet kan det finnas små vrår där eleverna på ett naturligt sätt kan använda skrivandet och läsandet, och de får på detta sätt en insikt i hur språket är uppbyggt. Modellen utgår från språkets helhet för att sedan bryta ner det i mindre enheter. För att befästa kunskapen hos eleverna bör arbetet gå långsamt fram för att sedan successivt öka svårighetsgraden. Undervisningen avslutas med lekar där eleverna får använda sin analytiska och syntetiska förmåga. Dessa lekar är abstrakta och går ut på att eleverna ska kunna binda samman del och helhet t ex b-i-l = bil eller tvärtom bil = b-i-l (Häggström, 2003).

2.3.2 Anna-modellen

Anna-modellen är en annan metod, som till skillnad från Bornholmsmodellen inte arbetar med ljudning. Här anses det att om ljudning börjar tränas innan eleven nått språklig mognad kan eleven hamna i läs- och skrivsvårigheter eller bromsa den språkliga utvecklingen. Modellen utgår från helordsmetoden vilket innebär att eleverna arbetar med ord och meningar. Det centrala i texterna är intonation, betoning och rytm. Forskning inom språk visar att träning inom dessa områden gynnar ordkunskap, uttal och meningsbyggnad. I arbetssättet utvecklas de språkliga funktionerna, och elevernas brister analyseras för att komma fram till lämpliga åtgärder. Den läsinlärning som bedrivs har språket som bas och utgår från helheten till

delarna. Materialet består av arbetsböcker, läseböcker, spel och dataspel. I vissa spel tränar eleverna sin rimförmåga och att lyssna ut vokalerna medan i andra spel tränas den verbala förmågan, vilket innefattar att uttrycka sig och använda rätt tempus. Talet utvecklas först för att sedan gå vidare med läsning och skrivning. Anna-spelen består av tre delar och det är viktigt att börja med de lätta för att sedan öka svårighetsgraden för att eleven ska uppnå språklig medvetenhet på alla plan. Att träna elevernas tal genom lek och spel är utvecklande vilket kan underlätta vid läs- och skrivinläring och borde ges större utrymme i undervisningen. Böckerna som ingår i modellen bygger på att samtal, och materialet lämnar utrymme åt elevernas fantasi och kreativa tänkande (Hagnäs, 1995).

2.3.3 Reading Recovery

Reading Recovery (R.R.) utvecklades på Nya Zeeland på 1970-talet. Syftet med programmet är att elever som har haft svårt att lära sig läsa under skolans första år ska få återhämta sig och få en chans till. Första året ses som ett år att sätta sig in i verksamheten. Eleven bör under detta år ha börjat intressera sig för läsning och skrivning. Under detta år studeras det hur eleven hanterar olika lärandesituationer för att tidigt upptäcka eventuella svårigheter och sätta in tidiga insatser. Dessa tidiga insatser kan vara till stor hjälp för elevens framtida lärande, och på så vis förhindras att eleven kommer in i ineffektiva lärandemönster. Eleverna utvärderas efter ett år, och då upptäcks de elever som inte kommit in i en positiv läs- och skrivutveckling, och de får möjlighet till individuell undervisning med specialutbildad lärare. Det är viktigt inom denna metod att lärarna har rätt utbildning. Precis som i Anna-modellen förekommer läsning i hög grad, och eleverna får samtala om böckerna och berätta historier. Kraven som ställs är helt anpassade efter individen. Denna undervisning består av en halvtimme per dag som inte får avbrytas. Föräldrarna görs också delaktiga främst genom att ge stöd i hemmet t ex vid läsläsning. Det är viktigt att utgå från det eleven kan för att eleven ska känna sig säker i sin läs- och skrivutveckling (Frost, 2002). Därefter börjar undervisningen som kan innehålla moment som att

- läsa om tidigare lästa böcker
- skapa egna berättelser
- läsa nya böcker
- bryta ner meningar för att sedan bygga upp dem igen s.k; pussel-berättelser
- arbeta med bokstäver, ordbildning eller ordläsning

All undervisning utgår från individuella ordförråd som läraren skapat åt var och en av eleverna. Det är också viktigt att språket sätts in i ett sammanhang och att läs- och skrivinläringen bygger på en helhetssyn. Det arbetas inte direkt med fonologisk medvetenhet, och de övningar som innehåller detaljer sätts alltid in i ett sammanhang (a.a.). Denna helhetssyn på språkinläring kan liknas vid det arbetssätt som används i Anna-modellen. Enligt Björk och Liberg (1996) finns det vissa brister i R.R. I jämförelse med andra länder exempelvis Sverige så når inte eleverna i Nya Zeeland bättre resultat. R.R. är ett utmärkt arbetssätt när det gäller att öva upp den grammatiska känslan i språket under det första skolåret. Men bara för att en elev är en duktig läsare och skrivare i år ett betyder inte det att eleven fortfarande är det i år tre. Det gäller att vara uppmärksam och beredd på att återuppta den särskilda undervisningen allt eftersom kraven förändras. Vilka tekniker som behöver tränas förändras i takt med elevernas inlärningsgång. Det är naturligt att det läggs stor vikt vid den grammatiska känslan så som ljudning och bokstavskänedom i början av läs- och skrivinläringen då det är detta många har svårt med. Metoden skulle behöva förbättras så att även andra tekniker såsom avkodnings- och stavningstekniker som kan användas om eleven kör fast kan tränas upp på samma utmärkta sätt som den grammatiska tekniken. Det finns dock ingen garanti för att problemen försvinner. R.R.'s huvudmodell kan användas för lektionspassen, men i läsning och skrivning kan det kompletteras med diskussioner och övningar inom andra tekniker (a.a.).

2.3.4 Reading intervention: First steps

Reading intervention: First Steps utvecklades i Montana, USA och har inspirerats av R.R. på många sätt. De svagaste eleverna får efter utvärdering göra ett test där deras kunskaper inom skrift, bokstavskänedom, fonemmedvetenhet och ordläsning mäts. Därefter görs ett urval till, och de elever som kvarstår erbjuds undervisning enligt First Steps metod i grupper, vilket innebär ca fyra- fem elever per klass. Även här är varje lektion en halvtimme och eleverna får ungefär 60 lektioner innan de anses kunna lämna programmet. Ett program kan börja med att eleverna får läsa om tidigare lästa böcker och sedan skriver eleverna egna valda meningar. Klassläraren hjälper eleven att göra ljudanalyser så att fonemmedvetenheten förstärks och därefter iakttar de ord för att upptäcka sambandet mellan bokstav och ljud. I programmet används bildkort för att sortera ord efter rim, begynnelse-, mitt- och slutljud för att slutligen välja nya böcker efter eget intresse. Eleven står i fokus och undervisningen sker i elevens

utvecklingstakt. Arbetet är intensivt och det arbetas både med helheten och med detaljerna vilka ska integreras. Här behöver inte klassläraren vara specialutbildad till skillnad mot R.R. Det är en resurskrävande arbetsform men den går att anpassa till arbetet i smågrupper eller i språkverkstäder där en klasslärare kan fungera som en stödperson för de elever som behöver extra hjälp. First Steps är därför en metod vi skulle kunna använda i de nordiska länderna som tidiga insatser mot läs- och skrivsvårigheter då klassläraren själv kan välja i vilken grad metoden ska användas (Frost, 2002).

2.4 Allmänt stöd

Ovanstående program är bra att hämta inspiration från för både klasslärare och specialpedagoger men hela modeller behöver inte användas utan det går att plocka de delar som passar den enskilda eleven. Det är viktigt att som klasslärare visa sitt stöd och att finnas där för eleven. När stöd ska ges ska man tänka på att

Stöd ska stimulera växande-inte vara ”goda råd” och beskäftighet.

Stöd är intresse och involvering-inte nyfikenhet.

Stöd ska vara sakligt-inte moraliserande och skuldbeläggande.

(Danielsson och Liljeroth, 1987)

Det finns mycket som kan göras för att underlätta undervisningen för elever i läs- och skrivsvårigheter. En god inlärningsmiljö kan ha stor betydelse för dessa elever och störande moment såsom spring i korridorerna, fläktar eller flimrande lysrör kan hindra deras lärande. Att eleverna ska anteckna samtidigt som de lyssnar eller läser kan orsaka onödig stress. Som klasslärare kan man underlätta genom att se till att alla elever får den tid de behöver och att texten är tydlig och lättläst. Högläsning bör vara frivillig för att alla elever ska kunna avstå av olika anledningar och eleverna i läs- och skrivsvårigheter blir på så vis inte utpekade. Andra faktorer som kan påverka dessa elever vid läs- och skrivinlärning är nedsatt syn och hörsel vilket alltid ska kontrolleras innan andra åtgärder sätts in (Lundgren och Ohlis, 1995).

Exempel på bra övningar som tränar den språkliga medvetenheten är att låta eleven läsa både riktiga och låtsasord för att höra hur eleven läser. Låtsasorden är till för att eleven inte ska kunna gissa sig till hur orden uttalas. Detta är till stor hjälp för att kunna se om eleven har förstått den alfabetiska principen (Häggström, 2003). Att öva rim och ramsor redan på

förskolan kan gynna den kommande läsutvecklingen. Studier som gjorts, där Bornholmsmodellen är ett exempel, påvisar sambandet mellan språklekar och en tidig fonemedvetenhet. Genom att rimma får eleverna leka med språkets form, men samtidigt måste de förstå innehållet. Det är viktigt att tidigt lära sig skifta fram och tillbaka mellan innehåll och form för att senare ha lättare för att lära sig läsa (Frost, 2002).

2.5 Arbete med självkänslan

Enligt FMLS (1990) har elever i läs- och skrivsvårigheter ofta fått uppfattningen att de inte duger och inte kan ta till sig kunskap. Det är klasslärarens uppgift att se till att eleven lär om. FMLS varnar för att bara använda sig av självförtroendeövningar som en lösning och menar att det är ökade kunskaper och märkbara färdigheter som ger ökad självförtroende. Eleven ska till en början få uppleva flera konkreta framgångar. Tillsammans med eleven kan klassläraren komma fram till delmål som eleven ska nå upp till, men är målen för stora ökar risken för misslyckanden, och eleven går tillbaka i utvecklingen. Klassläraren kan komma överens med eleven om att göra en kontrollista med olika punkter över de vanligaste felen som eleven brukar göra. Eleven kan sedan själv kontrollera dessa innan någon annan ska se arbetet. Att ge denna makt gör att eleven får en känsla av kontroll över sina skrivna alster. Givetvis kommer det att inträffa misslyckanden vilket är oundvikligt och en del av processen. På alla skolor runt om i landet jämför eleverna sig med varandra och det är naturligt. Det är oerhört viktigt att som klasslärare hela tiden framhäva likheter och olikheter som positivt och poängterar att alla har starka och svaga sidor. Elever i läs- och skrivsvårigheter bör få arbeta med det som de är bra på för att stärka självkänslan. Det gäller att inte bara betona den teoretiska förmågan som så ofta görs (FMLS, 1990).

2.6 Utredningar

Hetsiga debatter pågår runt om i landet där skolorna har fått kritik för att inte veta tillräckligt om hur elever i läs- och skrivsvårigheter ska hjälpas. I både styrdokument och olika utredningar betonas det hur viktig skolans roll är (se 2.2). Klasslärarna behöver kontinuerlig utbildning inom läs- och skrivsvårigheter för att kunna ge eleverna den hjälp och det stöd som de behöver (Carlström, 2001). En del av ansvaret skolan har är att se till att utredningar och kartläggningar av elevernas läsning och skrivning görs. De kan göras på olika sätt men det

viktigaste är att eleverna är involverade och att elev och klasslärare tillsammans diskuterar undervisningssituationen för att klassläraren ska få information om hur eleven känner. Syftet med att göra en utredning är att ta fram elevens starka och svaga sidor för att tillsammans komma fram till en passande åtgärd (a.a.). Genom utredningar kan förståelse fås för vilka svårigheterna är och deras omfattning. Det kan också komma fram om det enbart rör sig om läs- och skrivsvårigheter eller om även andra svårigheter förekommer. En utredning ska ligga till grund för att ett åtgärdsprogram upprättas. Varje skola bör ha en skriven handlingsplan för hur skolan ska gå till väga i arbetet med elever i läs- och skrivsvårigheter. Den bör bl a innehålla vad som ska testas t ex läsförståelse, vilka metoder vid kartläggning som ska användas, tidpunkt för när kartläggning ska göras samt ansvariga för att detta görs. Avslutningsvis ska den innehålla hur ett åtgärdsprogram utformas (LÄSK- projektet, 2001).

2.7 Hjälpmedel

I åtgärdsprogrammet ska förslag till nödvändiga hjälpmedel finnas med. Exempel på hjälpmedel som förutsätter tillgång till dator är

- Ordbehandlare som gör att eleverna kan fokusera sig på innehållet istället för formen. Det är lättare att ändra fel utan att det syns i den färdiga versionen. Stavningskontroll är en del av ordbehandlaren. De ord som stavats fel markeras och rätta stavningsförslag anges. Eleven måste själv ta ställning och välja det som är rätt. I några ordbehandlingsprogram finns hjälp att få med att hitta synonymer till olika ord.
- Talsyntes är en konstgjord röst som läser skrift på skärmen. För vissa elever är det lättare att upptäcka fel om de får använda det auditiva sinnet. Det gör det möjligt för eleven att märka grammatiska fel och bristande sammanhang i texten. Talsyntes kan även användas för läsning. Då markeras bokstäverna/orden eller meningarna efterhand som de läses upp. Användaren bestämmer själv vad som ska läsas upp. Scanner och OCR-program (textomvandlingsprogram) är nödvändigt för användning av talsyntes.
- Taligenkänning omvandlar det eleven dikterar till datorn. Det blir sedan synligt på datorskärmen och kan kontrolleras så att det stämmer med det som sagts. För de elever som uttrycker sig bättre i tal än i skrift ger detta systemet möjligheten att producera en

bättre text. Taligenkänning kräver att de elever som ska använda det har en egen ljudfil. Ju mer systemet används desto lättare känns elevens röst igen, och orden uppfattas lättare.

- Ordböcker, lexikon och uppslagsverk på cd-rom kan underlätta för eleven vid eget arbete. De har flera olika sökfunktioner som gör att det blir lättare att hitta än i vanliga ordböcker. Skriften kan sedan läsas upp med talsyntes.

Andra hjälpmedel som inte kräver dator är

- Bandspelare där eleven kan lyssna på böcker, både skönlitterära och läromedel, inspelade på band är ett av de vanligast förekommande hjälpmedlen. Ett modernare alternativ till en vanlig bandspelare kan vara en DAISY-spelare som är en förkortning av Digitalt Audiobaserat Informationssystem där cd-romskivor spelas istället för kassetband. DAISY-spelaren har många fler finesser än bandspelaren och några av dem är att det får plats mer på en CD-romskiva än på ett band och att det går att bläddra mellan avsnitten eller sätta bokmärke där man slutar för att sedan automatiskt kunna återgå till det stället vid nästa lästillfälle.
- Det finns också scannerpennor som översätter text från engelska till svenska där texten kan laddas in i datorn. Pennan kan översätta och läsa upp det som står skrivet när den förs över texten.
- Fickminne och talminne är små bandspelare där eleven kan spela in det som ska komma ihåg eller tala in anteckningar. Digital planeringskalender är precis som en vanlig kalender fast i dataform där tider, adresser och kom-ihåg-listor kan läggas in (Föhrer och Magnusson, 2003).

Det kan vara svårt att veta vilket hjälpmedel som är det bästa. Specialpedagogiska institutet (SIT) är en myndighet som kan ge råd och hjälp inom specialpedagogik. De har bland annat rådgivare speciellt utbildade inom läs- och skrivsvårigheter. På specialpedagogiska institutet i Malmö finns ett rum Kompis-rummet (kompensation i skolmiljö), som är inrett med alla tänkbara hjälpmedel. Där kan t.ex. rektorer, klasslärare och specialpedagoger få råd om vilka

hjälpmedel som finns och vilka som passar bäst för den enskilde eleven. Men det är viktigt att komma ihåg att ett hjälpmedel inte kan hjälpa alla elever som är i läs- och skrivsvårigheter då behoven varierar med individen (Danielsson, 2005).

2.8 Kunskap om hjälpmedel

Trots att Sverige gått framåt i utvecklingen inom många områden så är forskningen inom läs- och skrivsvårigheter och dess hjälpmedel knapp. De svenska studier som finns visar att eleverna inte haft individuellt anpassade hjälpmedel och att klasslärarna inte varit tillräckligt kunniga inom vare sig tekniken eller hur hjälpmedlen kan användas i undervisningen. Dyrbar utrustning har många gånger kunnat köpas till skolorna men pengar till kompetensutveckling för klasslärarna har inte funnits. Detta har gjort att kraven på klasslärarna har blivit oerhört höga. ItiS (Informationsteknik i Skolan) var ett statligt utvecklingsprojekt som hade som mål att förändra arbetssituationen för klasslärarna, men det visade sig att det inte gav det resultat som önskades. Många klasslärare uttrycker oro över att hinna med att hjälpa både elever i svårigheter och övriga elever i klassrummet. I en studie framgick det att även om ett hjälpmedel introducerades i klassrummet, i detta fall talsyntes och ordbehandlare, var inte det tillräckligt för eleverna. Situationen underlättades något, men utan diskussion och stöd från handledare klarade inte eleverna att skriva själva. Övrig forskning visar att utan lärarhandledning blir det svårt för eleven att hantera hjälpmedlet. Hur ska en ensam klasslärare kunna tillgodose alla elevers behov? Klasslärarnas oro kan vara befogad (Föhrer och Magnusson, 2003). Viktigt att ha i tankarna är att alla elever i behov av särskilt stöd har rätt till hjälp. Här beskriver en man känslan av att sakna ett språk.

Jag kan inte förneka det:
tystnaden skrämmer mig allt mer
och den vita ytan.

När orden inte finns
vibrerar luften av osynliga hot:
då darrar också fönsterrutan.

Klippor kan jag kanske vara utan
men en röst behöver jag,
ett språk att bo i.   av Lennart Frick (Madison, 1988)

2.9 Problemprecisering

- Vilken kunskap har rektorer, klasslärare och specialpedagoger om kompensatoriska anpassningar, metoder, hjälpmedel och styrdokument vid stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter?
- Skiljer sig kunskapen åt mellan yrkesgrupperna?

3 EMPIRISK DEL

3.1 Metodbeskrivning, undersökningens upplägg och genomförande

Det primära materialet kommer från 15 kvalitativa intervjuer med rektorer, klasslärare och specialpedagoger från fem skolor i en liten kommun med ca 16 000 invånare i Sydsverige. Den åldersgrupp vi har riktat in oss på är förskoleklassen till år tre. Anledningen till att vi valt att fokusera på dessa yrkeskategorier är för att efter kvalitativ bearbetning av materialet kunna se eventuella skillnader mellan grupperna. Vi valde intervjuer som metod för att vi ville ta reda på den kunskap de besitter nu och inte den kunskap de skulle kunna finna för en enkätundersökning. Detta är också anledningen till att vi inte delade ut intervjufrågorna i förväg. Vi tog kontakt med informanterna genom att åka ut på skolorna och presentera oss och vårt ärende. Därefter kom vi överens om ett tillfälle som passade. Redan dagen efter började intervjuerna. De var fördelade över två veckor och ägde rum på skolorna i respektive informants arbetsrum. Intervjuerna bestod av sju stycken strukturerade frågor som skiljde sig något åt mellan varje yrkesgrupp och vissa följdfrågor förekom. Anledningen till att frågorna inte är identiska är för att vi anser att de olika yrkesgrupperna har vissa områden de bör vara mer insatta i. Vi har valt att ställa en fråga om vilken utbildning de har, då den kan ha betydelse för kunskapen.

Kvalitativa intervjufrågor ska ge utrymme för den intervjuade att svara med egna ord och inte vara standardiserade (Patel och Davidsson, 2003). Varje intervju tog cirka en timme och dokumenterades genom bandupptagning. Genom att samtidigt föra anteckningar kan information som ansiktsuttryck, kroppsspråk och olika reaktioner komma fram. Detta är saker som vid bandupptagning annars kan gå förlorad (Denscombe, 2000). Anledningen till att vi använde oss av bandupptagningen var för att vi skulle kunna göra en kvalitativ bearbetning där mesta möjliga information kom med. En kvalitativ bearbetning innebär att efter varje intervju påbörja en analys av svaren för att se om något oväntat inträffat eller någon ny information har tillkommit som kan berika undersökningen (Patel och Davidsson, 2003). Läs- och Skrivstugan som nämns flera gånger i resultatet är ett kommunalt utredningsteam som består av en specialpedagog, en psykolog och en logoped. De gör en grundlig utredning efter remiss från skolan.

3.2 Informanter

Skola A:

Rektor A: kvinna, mellanstadielärare i grunden, har arbetat som rektor i fem år.

Specialpedagog A: kvinna, har tidigare arbetat på kommunens Läs- och Skrivstuga som är ett kommunalt utredningsteam. Har arbetat som specialpedagog i tio år.

Klasslärare A: kvinna, utbildad ett- sjuårare svenska/samhäll, arbetar i en f-2:a, har arbetat i 14 år.

Skola B:

Rektor B: kvinna, lågstadielärare i grunden, har arbetat som rektor i fyra år.

Specialpedagog B: kvinna, fritidspedagog i grunden, utbildat sig till specialpedagog och har arbetat i nio år.

Klasslärare B: kvinna, förskolelärare i grunden, utbildat sig till lågstadielärare och har arbetat som det i 20 år. Arbetar i en trea.

Skola C:

Rektor C: man, lågstadielärare i grunden, har arbetat som rektor i fem år.

Specialpedagog C: kvinna, lågstadielärare i grunden, har arbetat som rektor i fyra år, och sedan utbildat sig till specialpedagog och arbetat som sådan i fyra år.

Klasslärare C: kvinna, utbildad ett- sjuårare svenska/samhäll, har arbetat i nio år. Arbetar i en tvåa.

Skola D:

Rektor D: man, matematik/naturvetenskap lärare för de högre stadierna i grunden, har arbetat som rektor i tio år.

Specialpedagog D: kvinna, förskolelärare i grunden, har sedan arbetat på särskolan ett antal år. Utbildat sig till specialpedagog och har arbetat som sådan i ett år.

Klasslärare D: kvinna, utbildad ett- sjuårare svenska/samhäll, har arbetat i tio år. Arbetar nu i en 2-3:a

Skola E:

Rektor E: kvinna, mellanstadielärare i grunden, har arbetat som rektor i tio år.

Specialpedagog E: kvinna, utbildad ett- sjuårare svenska/samhäll, har arbetat som speciallärare i fem år. Nyutexaminerad specialpedagog.

Klasslärare E: kvinna, arbetat som lågstadielärare i 35 år. Arbetar i en etta.

3.3 Intervjufrågor och svar

3.3.1 Rektorer

1. Arbetar du efter styrdokumentet gällande elever i behov av särskilt stöd?

Alla rektorerna vet att det står i styrdokumentet att alla som är i behov av stöd ska få det utifrån sina behov och försöker att arbeta efter dem. De kopplar omfattningen av stöd till de resurser de har. Rektor A anser att det är svårt att hålla balansgången mellan att följa lagen och klasslärarnas önskemål. Kommunens budget räcker inte till att individualisera undervisningen i den mån man önskar och rektorn hamnar i mitten. Rektor D och E arbetar för att försöka omfördela resurserna så att alla ska få det stöd de behöver. Rektor B, D och E nämner elevvårdskonferenser som en del i arbetet med att ge stöd efter styrdokumentets krav. Här diskuteras enskilda elever och de svårigheter de befinner sig i för att sedan komma fram till lämpliga åtgärder och anpassningar. Uppföljning sker efter ett tag och arbetet kan utmynna i ett åtgärdsprogram.

2. Har skolan en skriven handlingsplan när det gäller elever i läs- och skrivsvårigheter?

Rektor E är den enda rektor som visar en direkt handlingsplan. Rektor A tar fram skolans lokala arbetsplan som inkluderar en handlingsplan på hur de ska gå till väga för att hjälpa elever i behov av särskilt stöd. Rektor B visar också en lokal arbetsplan där elever i särskilda behov nämns men inga tillvägagångssätt på hur stöd ska ges beskrivs. Rektor C säger att de inte har någon handlingsplan för läs- och skrivsvårigheter, istället menar han att det ingår i målen för svenska i den lokala arbetsplanen. Rektor D säger att personalen vet hur de ska gå till väga då de ofta diskuterar det under konferenser. Det finns ingen skriven handlingsplan för elever i behov av särskilt stöd men han är medveten om att det hade varit bra att ha. Han säger

att de har många andra handlingsplaner t ex mot mobbning men det går inte att ha handlingsplaner på allt.

3. Hur upptäcker du elever i läs- och skrivsvårigheter?

Alla rektorerna svarar att de har kompetent personal som upptäcker svårigheterna tidigt. Alla uppfattar samarbetet med förskolorna som positivt då de ofta för en dialog om eventuella svårigheter. I kommunen finns ett schema över vilka tester som ska göras i olika åldrar med början redan i förskoleklassen. Tecken som nämns i samband med att upptäcka läs- och skrivsvårigheter är talsvårigheter, koncentrationssvårigheter eller att föräldrarna kommer och visar oro.

4. När sätter du/ni in åtgärder för elever i läs och skrivsvårigheter?

Alla rektorer är eniga om att insatserna ska sättas in så tidigt som möjligt och att de ska vara individanpassade. Rektor C menar att om en elev inte har förmågan att uppfylla styrdokumentens mål får man göra undantag och sänka ribban. Rektor D anser att den första åtgärden blir att ändra arbetssättet och prova olika metoder då det inte finns en metod som passar alla.

5. Hur mycket av era resurser satsar ni på hjälp till elever i läs- och skrivsvårigheter?

Alla skolor har minst en specialpedagog anställd på heltid. De har märkt att behovet av utbildad personal har ökat. Skola A och C håller därför på att utbilda mer personal till specialpedagoger medan skola D har anställt en specialpedagog endast avsedd för lågstadiet. Skola E har anställt en specialpedagog istället för en speciallärare. Specialpedagoger arbetar både i grupp och med enskilda elever och har en handledande roll för klassläraren. En speciallärare är mer inriktad på att plocka ut och arbeta med enskilda elever. Skola B arbetar efter att alla nyanställda ska få en mentor. De ska gå en fortbildning i hur de kan ta vara på sina läs- och skrivkunskaper och handleda de nyutexaminerade inom detta område. Alla skolorna försöker att skicka personalen på utbildningar efter önskemål och behov.

Rektor C och E satsar mycket på datorer i undervisningen och tränar samtliga elever i datakunskap i tidig ålder. Detta blir en hjälp för de elever som är i läs- och skrivsvårigheter.

Rektor A har satt in extra hjälp till läsläsning ett antal timmar i veckan. Detta är främst till för elever i läs- och skrivsvårigheter och elever som har annat modersmål än svenska.

6. Vilken utbildning/fortbildning har du inom området?

Den utbildning inom läs- och skrivsvårigheter som rektorerna besitter har de fått genom sina lärarutbildningar. Rektor A har läst tio poäng specialpedagogik och går på utbildningsdagar när de erbjuds. Rektor C har arbetat i många år med elever i behov av särskilt stöd och fått erfarenheter därigenom. Rektor D försöker att uppdatera sig genom att tala med kunnig personal. Rektor E försöker att följa med klasslärarna på deras fortbildningskurser för att få utökad kunskap samt som ett stöd till klassläraren.

3.3.2 Klasslärare

1. Arbetar du efter styrdokumentet när det gäller elever i behov av särskilt stöd?

Alla klasslärarna säger att de försöker arbeta efter styrdokumentet. Klasslärare C arbetar främst efter instruktioner från specialpedagogen och tror att hon på så sätt indirekt arbetar efter styrdokumentet. Klasslärare A och D kan koppla arbetet till styrdokumentet genom att ge exempel. Skola A har en lokal arbetsplan som utgår från läroplanens mål för elever i behov av särskilt stöd och det är genom denna klasslärare A har kunskap om vad som står i styrdokumentet.

2. Har skolan en skriven handlingsplan när det gäller elever i läs- och skrivsvårigheter?

Klasslärare B, C, D och E vet inte om det finns någon skriven handlingsplan. Alla klasslärarna nämner Läs- och Skrivstugan och hur de går till väga vid en anmälan dit. Flera av dem visar blanketter som de ska fylla i vid en anmälan. Klasslärare A visar oss skolans lokala arbetsplan som innehåller en handlingsplan för elever i särskilda behov.

3. Hur upptäcker du elever i läs- och skrivsvårigheter?

Klasslärare A, B och D säger att de upptäcker direkt om en elev uppvisar svårigheter i läsning och skrivning. De ser det när eleven skriver, läser och pratar. Klasslärare E märker det främst

vid svårigheter med artikulationen t.ex. vid sång. För klasslärare B och E är formen på bokstäverna och hur eleverna skriver bokstaven viktig. På skola E har de fyra-femårsverksamheten inne på skolan i nära samarbete med de tidiga skolåren och på så vis upptäcker de redan där om något inte stämmer. Även klasslärare A, B och D säger att samarbetet med förskolan gör att de oftast redan vet vilka som haft svårigheter tidigare. Alla klasslärare är positiva till att specialpedagogen går in i klassen och hjälper till och ger eleverna och klasslärarna stöd. Klasslärare C och E tar upp att svårigheterna även kan handla om omognad. Klasslärare C säger också att eleven måste få en chans att växa in i läsningen. Hon ser även föräldrarnas oro som en del i att upptäcka elever i läs- och skrivsvårigheter.

4. När sätter du/ni in åtgärder för elever i läs- och skrivsvårigheter?

Klasslärare A, B, D och E tycker att det är bäst att sätta in åtgärder så tidigt som möjligt. Även klasslärare C anser att man ska sätta in åtgärder tidigt men eleven måste få en chans att mogna först och det är sällan aktuellt med åtgärder förrän tidigast skolår två. Klasslärare A menar att det är bättre att sätta in en åtgärd tidigt för att sedan märka att den inte behövs, istället för tvärtom. Både klasslärare D och E talar om mindre grupper där eleverna får en chans att läsa och skriva i lugn och ro. Klasslärare E poängterar vikten av att eleven fortfarande behåller sin klasstillhörighet trots undervisning i mindre grupp, detta för att eleven ska behålla sina kamrater vilket stärker självkänslan. Klasslärare A och C påpekar också att man inte får koppla in specialpedagog eller sätta in åtgärder utan att kontakta föräldrarna. Alla klasslärarna anser att man har blivit bättre på att upptäcka läs- och skrivsvårigheter och att insatser numera sätts in mycket tidigare.

5. Vilka metoder och anpassningar känner du till?

Ingen av klasslärarna arbetar efter en renodlad modell utan plockar lite från olika läromedel och modeller. Alla har hört talas om Bornholmsmodellen men är överens om att den passar bäst i förskoleklassen, eller som en fortsättning för de elever som inte har de fonologiska bitarna klara för sig. Klasslärare A är inte så förtjust i den metoden i sin helhet men plockar även hon bitar från den. Hon tycker att det är viktigt att knyta an till elevernas intresse så att de får ett sammanhang. Klasslärare A och D börjar med att testa olika metoder och försöker att göra förändringar i sitt arbetssätt för att få eleverna att "knäcka" läskoden. Klasslärare D nämner intensivläsning i perioder och kopplar den till R.R. Hon tar delar av R.R. för att sedan

anpassa dem till sin egen undervisning. Eleverna läser böcker som de diskuterar tillsammans med läraren. De får även skriva egna berättelser. Högläsning förekommer i väldigt hög grad. Hon försöker att individanpassa uppgifterna. Klasslärare C använder sig av läroboken *Pojken och Tigern* där hon plockar ut delar från arbetsböckerna och nivåanpassar efter elevernas utveckling.

En blandning mellan ordbilder och ljudning nämner klasslärare A, B och E som ett bra arbetssätt, då vissa elever ”knäcker” koden genom att se hela ord och andra genom att ljuda. Klasslärare B, D och E tar upp vikten av att träna den språkliga medvetenheten genom t ex rim, ramsor och sång. Klasslärare A, B, D och E använder mycket konkret material i undervisningen. Tillsammans med eleverna använder de sig av olika sinnen där de exempelvis formar bokstäver i lera och ritar i sand för att känna formen på bokstäverna. Klasslärare B tänker på placeringen i klassrummet för elever i läs- och skrivsvårigheter, då det kan bli lättare att koncentrera sig om de sitter längre fram. Hon gör även andra anpassningar t ex ger hon inte för stora uppgifter då det orsakar onödig stress för eleven. Vid högläsning tvingas inte någon att läsa högt, då hon anser att detta kan påverka självkänslan negativt. Klasslärare C ser problematiken i att vara tillräcklig för alla elever. Hon vill så mycket mer än vad tiden räcker till.

6. Vilka kompensatoriska hjälpmedel känner du till?

Alla klasslärare nämner datorer, talböcker och DAISY-spelare som hjälpmedel. Det framgår att skola A och D har tillgång till DAISY. *Lexia* är ett träningsprogram på datorn som alla klasslärare känner till och som alla skolor har tillgång till. Alla klasslärare har fått utbildning i användningen av *Lexia* fast i olika hög grad. Klasslärare C säger att hon inte använder sig av datorer och talböcker så mycket då mellanstadiet står för det användandet. Skola B och E har datakunskap redan i skolår två. Klasslärare B ger eleverna chansen till att sitta i lugn och ro framför datorn med hörlurar på då det kan underlätta för eleven att få sitta enskilt och arbeta. Klasslärare A nämner specialpedagogen och Läs- och Skrivstugan som hjälpmedel. Klasslärare E är medveten om att skolan handlar material från ett visst dataföretag.

7. Vilken utbildning/fortbildning har du inom området?

Klasslärare A har läst två poäng specialpedagogik och har erfarenhet av arbete i liten grupp och tycker att det saknas tillräckligt med fortbildning inom området. Klasslärare B har den gamla lågstadieutbildningen med mycket läs- och skrivinläring. Hon har gått svenskкурser, och fått upplysningsdagar och informationsträffar från biblioteket. Hon ska även på mentorutbildning. Klasslärare C har varit på studiebesök på Läs- och Skrivstugan flera gånger men har inte någon annan direkt fortbildning inom området läs- och skrivsvårigheter. Klasslärare D har deltagit i många bokcirklar och håller sig uppdaterad om nya läromedel och forskning. Biblioteket brukar ha informationsträffar om nya hjälpmedel och metoder. Klasslärare E har också den gamla lågstadieläraryrkesutbildningen. Hon har gått kurser och utbildningar efter behov men har ingen direkt utbildning inom läs- och skrivsvårigheter.

3.3.3 Specialpedagoger

1. Arbetar du efter styrdokumentet gällande elever i behov av särskilt stöd?

Alla känner till styrdokumentet men kan inte citera från dem. Specialpedagog A har goda kunskaper om vad som står i styrdokumentet. Hon är medveten om att det är kommunens skyldighet att se till att hjälp ges eftersom kommunen annars kan få en anmälan. Specialpedagog E påpekar att styrdokumentet är vår lag, och även om man inte kan citera dem måste man ha dem i åtanke i den dagliga verksamheten. Hon säger också att det finns elever som aldrig kommer att nå upp till de mål som ställs och att man därför måste vara beredd på att individualisera målen. Specialpedagog B menar att hur man arbetar efter styrdokumentet är beroende på hur de tolkas.

2. Har skolan en skriven handlingsplan när det gäller elever i läs- och skrivsvårigheter?

Specialpedagog A har gjort en egen arbetsplan för hur hon ska gå till väga med enskilda elever. Hon visar inte någon handlingsplan. Specialpedagog D och E är nya på respektive skola och kan därför inte säkert svara på om skolan har en handlingsplan eller inte. Specialpedagog B tar upp Läs- och Skrivstugans handlingsplan då de använder sig av denna vid remittering dit. Specialpedagog C nämner inte någon nedskrivna handlingsplan men menar att man ska hjälpa alla oavsett diagnos.

3. Hur upptäcker du elever i läs- och skrivsvårigheter?

Alla gör tidiga tester och kartläggningar redan på sexåringar. De undersöker de fonologiska bitarna genom språklekar. Detta ska göras i hela kommunen. Alla har fått uppfattningen att man blivit bättre på att upptäcka svårigheterna och att sätta in insatser tidigt med tanke på att det är så många elever som går ur grundskolan utan att ha godkänt i kärnämnen engelska, svenska och matematik. Specialpedagog B och D har märkt att det oftast är klassläraren som upptäcker elevens svårigheter först. Specialpedagog D och E nämner också sin egen medverkan i den dagliga verksamheten som positiv och specialpedagog E menar då att det sällan upptäcks något nytt genom testerna. Specialpedagog A och C pekar på att föräldrarna också är en viktig del i arbetet med att upptäcka läs- och skrivsvårigheter. Specialpedagog D tycker att det i större utsträckning borde finnas extra stöd på de lägre stadierna för att undvika svårigheter när eleverna blir äldre.

4. Har du kompetens att göra pedagogiska utredningar? Om ja- Hur? Om nej- Vem?

Alla fem har kompetens att göra utredningar på skolan, men vid svårare fall remitteras eleven vidare till Läs- och Skrivstugan för en grundligare utredning. Specialpedagogerna gör även egna tester utöver pedagogiska utredningar. Testerna är anpassade efter individen och svårigheterna. Specialpedagog A beskriver att när de kopplar in Läs- och Skrivstugan finns det där tillgång till logoped som gör en språklig undersökning och psykolog som gör intelligensundersökningar. Detta krävs för en slutlig utredning som kan leda till förbättrad skolgång genom utökad tillgång till hjälpmedel. Specialpedagog D ser svårigheter med att kunna hjälpa alla. En elev i skolår två som ännu inte "knäckt" läskoden prioriteras före sex och sjuåringarna vilket leder till att de får vänta innan specialpedagogiska insatser sätts in och en ond cirkel skapas.

5. Vilka metoder och anpassningar känner du till?

Alla är överens om att det bästa är att plocka lite från varje metod för att hitta en modell som passar den enskilda eleven. Specialpedagog A använder material från Bornholmsmodellen, Anna-modellen och har hämtat mycket inspiration från R.R. Hon arbetar mycket med intensivläsning där även föräldrarna kopplas in. Hon diskuterar mycket med eleverna kring läsning och skrivning. Hur kan du se att det är ett ord eller en mening? Hon ber eleven att

välja ut en mening som de sedan klipper itu. Eleven ska därefter pussla ihop den igen. Efter sex- åtta veckor kontrollerar hon om läsutvecklingen gått framåt. Den extra träningen eleverna får kan vara tuff och intensiv och det är då viktigt att klassläraren är medveten om detta och inte ger extra läxor. Hon har hört talas om First steps-metoden men kan inget närmare om den.

Specialpedagog B nämner modeller som Anna, Bornholm och Witting (en annan modell för läs- och skrivinlärning) men arbetar inte renodlat efter någon av dem. Alla känner till Specialpedagogiska institutet men endast B beställer läromedel därifrån och endast D har varit där. Specialpedagog C använder sig av spelen från Anna-modellen och material från SIH-läromedel som är en förkortning av Statens Institut för Handikappfrågor. (SIH finns inte längre utan har numera ersatts av SIT). Hon använder sig också av ett material som heter *Stjärnsvenska*. Det består av små böcker i olika svårighetsgrader för att även elever i läs- och skrivsvårigheter ska kunna läsa ut en hel bok. Hon arbetar också med ljudmetoden, ordbilder och intensivläsning. Det är bättre att läsa lite varje dag än mycket på en gång. Specialpedagog D betonar vikten av daglig träning för ökad språklig medvetenhet genom språklekar som rim och ramsor. Hon nämner också att det är viktigt att arbeta med självförtroendet. Får eleven inte stöd tillräckligt tidigt rasar självförtroendet snabbt.

6. Vilka kompensatoriska hjälpmedel känner du till?

Alla specialpedagogerna känner till dataprogrammet *Lexia* och har det på skolan. Datorn ses överhuvudtaget som ett stort hjälpmedel. De känner även till talböcker och DAISY men det är bara specialpedagog A och D som vet att skolan har köpt in DAISY-spelare. Specialpedagog C och D nämner att det är viktigt att eleverna lär sig hantera tangentbordet. Specialpedagog B, C och E har talsyntes på skolan men E säger att de elever som använt sig av det inte uppskattat det. Specialpedagog C har däremot uppfattningen av att eleverna har hjälp av både talsyntes och scanner på skolan. Specialpedagog A ser även sig själv som ett hjälpmedel. Hon vet att skolan handlar hjälpmedel från ett visst dataföretag. Specialpedagog E föredrar att läsa in sig på hjälpmedel när problemen dyker upp.

7. Vilken utbildning/fortbildning har du inom området?

Alla fem har specialpedagogisk utbildning. Specialpedagog A har en inriktning mot läs- och skrivsvårigheter och hon har även läst en påbyggnadskurs på 20 poäng i tal och språk. Hon har dessutom nyligen gått en fortbildningskurs för att kunna använda program kopplade till läs- och skrivsvårigheter. Specialpedagog B har läst en kurs i läs- och skrivutveckling. Specialpedagog C har gått olika fortbildningskurser. Specialpedagog D har läs- och skrivinläring som fördjupning och under utbildningen skrev hon ett examensarbete om tidiga insatser mot svårigheter. Specialpedagog E tycker att hennes utbildning innehöll mycket om läs- och skrivsvårigheter.

3.4 Slutsats

Kunskapen om stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter är god på de skolor vi besökt. De som har mest kunskap och erfarenhet av anpassningar till, och arbete med, elever i läs- och skrivsvårigheter är specialpedagoger och klasslärare. Specialpedagogerna kan i större utsträckning namnge och beskriva de olika metoderna medan klasslärarna berättar allmänt om sina arbetsätt och anpassningar. Det är först och främst klasslärarna som upptäcker elever i läs- och skrivsvårigheter då de möter eleverna dagligen. Specialpedagogerna kommer allt mer in i den dagliga verksamheten och blir ett stöd till klassläraren i upptäckandet av läs- och skrivsvårigheter. Rektorerna vistas inte tillräckligt mycket bland eleverna för att kunna se svårigheter. De tycker att de har kompetent personal och har stor tillit till den. Däremot är kunskapen om och tillgången till hjälpmedel inte så god. Klasslärarna och specialpedagogerna nämner många olika hjälpmedel men tillgången till dessa på skolorna är inte så stor. På vissa skolor finns hjälpmedlen men används inte.

Alla yrkesgrupper har kunskap om vad som står i styrdokumentet och hur de genomsyrar verksamheten. Rektorerna kopplar omfånget av stöd till resurserna. En del känner sig begränsande av den knappa budgeten och känner sig otillräckliga för klasslärarnas och elevernas önskemål. Det är främst rektorerna som kan svara på om det finns en handlingsplan eller inte. De flesta klasslärare och specialpedagoger vi frågat vet inte. Det är inte många skolor som kan visa upp en handlingsplan utan de flesta hänvisar till den lokala arbetsplanen där tillvägagångssätt inte alltid beskrivs.

En skillnad mellan yrkesgrupperna är att rektorerna har större kunskap inom det teoretiska, såsom handlingsplaner, fortbildningar och resursfördelningen, medan klasslärare och specialpedagoger har mer kunskap inom det praktiska i verksamheten. Klasslärarna kan ge flest exempel på vardagliga insatser som kan underlätta medan specialpedagogens kompetens ligger i att hitta den rätta kompensatoriska metoden eller hjälpmedlet för just den elevens behov. De kan plocka det bästa från de olika metoderna för att få fram material och anpassa det till den enskilda eleven. Även om de inte heller känner sig tillräckliga har de mera tid till varje elev än vad en klasslärare har som har många behov att tillgodose.

Alla har en pedagogisk utbildning, även rektorerna. Alla specialpedagogerna har utbildning i specialpedagogik och flera av dem har inriktat sig på läs- och skrivutveckling. Klasslärarna har genom sin lärarutbildning fått kunskap om läs- och skrivsvårigheter.

4 DISKUSSION

Vår undersökning gav oss givande svar och motsvarade de förväntningar vi hade. Våra förväntningar var att informanterna skulle ställa upp och ge oss tillräckligt med material. Att vi valde att inte dela ut frågorna i förväg kan ha påverkat resultatet men vi tror att denna påverkan var positiv. Risken finns att vi annars inte kunnat vara säkra på att vi fått den kunskap som de besitter.

Alla yrkesgrupper har kunskap om vad som står skrivet i styrdokumentet gällande elever i särskilda behov och har dem som grund i arbetet. Men vad säger det egentligen om deras kunskap? Det som står är övergripande och säger inte mycket om vilket stöd som ska ges. Hur styrdokumentet uppfattas är individuellt, och det kan vara farligt att lämna för stort tolkningsutrymme då det kan leda till att eleverna inte får det stöd som de behöver. Det nämns bara elever i särskilda behov och vilka som tillhör denna grupp är en tolkningsfråga. Ofta prioriteras de synliga funktionshindren då de är lättast att upptäcka medan dolda behov som läs- och skrivsvårigheter glöms bort. I skollagen nämns det att i utbildningen ska hänsyn tas till elever i behov av särskilt stöd (Skolverket SFS 1985:1100) men vad menas med hänsyn? Det står även att särskilt stöd ska ges till elever som är i svårigheter i skolarbetet (a.a) men vad menas med särskilt stöd? Hänsyn och stöd kan precis som Lundgren och Ohlis (1995) skriver vara att göra anpassningar efter elevens behov i form av att ge mer tid, undvika störande moment och att inte ge mer än en uppgift åt gången. Genom att göra dessa anpassningar har man följt vad som står i styrdokumentet men är detta tillräckligt? De flesta klasslärarna i vår undersökning individanpassar även undervisningen genom att plocka delar från olika läromedel och metoder för att hitta utvecklande material för varje elevs behov.

Det är specialpedagogerna som har det mesta materialet, och flera av dem kan både namnge och beskriva metoderna. Att kunna namnge olika metoder för läs- och skrivinlärning tycker vi inte är det väsentliga då kunskapen ligger i att ha förståelse för vad de står för och kunna använda sig av dem, vilket de också kan. Flera av klasslärarna och specialpedagogerna plockar lite från olika metoder för att anpassa undervisningen individuellt. I LÄSK-projektet (2001) står det att den pedagogiska forskningen har kommit fram till att det inte finns en metod som är den bästa. En av klasslärarna lägger över allt ansvar på specialpedagogen då hon menar att hon inte känner sig tillräcklig för att kunna hjälpa alla elever. Visserligen är

specialpedagogen den personal som har störst kompetens inom området men ett samarbete mellan rektor, klasslärare och specialpedagog tycker vi är att föredra. Alla kan ta nytta av varandras kompetenser och var och en bör på sitt sätt ta ansvar för att det gemensamma målet blir uppnått. Detta mål bör vara att alla ser till elevens bästa, och med det menar vi att som klasslärare ha ett nära samarbete med specialpedagogen då de få timmar en elev har till förfogande hos specialpedagogen inte är tillräckliga. Därför har flera av specialpedagogerna i vår undersökning valt att gå in i klassrummet och vara mer delaktiga i den dagliga verksamheten. Enligt Lpo94 "har skolan ansvar för alla elever som av olika anledningar är i svårigheter med att nå målen i utbildningen" (Utbildningsdepartementet 1994 s. 6). För att följa detta krävs det reflektion över begreppen hänsyn och stöd och vad de innebär.

Rektorerna kopplar omfattningen av stöd till de resurser som skolan har. Problematiken ligger i hur rektorn ska kunna följa lagarna och ge stöd efter varje elevs behov när det inte finns resurser till det? Vi tror att det till stor del handlar om prioriteringar och vilka problem som finns på skolan. Finns det många invandrarelever på skolan prioriteras oftast undervisningen i svenska 2, och resurserna räcker inte till att täcka alla andra behov. Det gäller att som rektor ha kunskap om vilka svårigheter som förekommer på skolan så att rätt stöd och prioriteringar sätts in. Enligt Lpo94 (Utbildningsdepartementet 1994) ansvarar rektorn för att resursfördelningen och stödåtgärderna fördelas efter utvärdering av elevernas behov. Rektorerna är begränsade av budgeten då de har olika kassor för olika ändamål och inte kan fördela resurserna fritt.

För att alla på skolan ska vara eniga om hur stöd ska ges till elever i läs- och skrivsvårigheter kan det vara bra att ha en handlingsplan. Det visade sig att endast två av de fem skolor vi besökte har en direkt handlingsplan som innehåller tillvägagångssätt. Många av de klasslärare och specialpedagoger vi frågade kunde inte svara på om skolan hade upprättat en handlingsplan eller ej. De flesta skolor kan visa upp en handlingsplan för mobbing och en av rektorerna påpekar att det inte kan finnas handlingsplaner för allt. Men är inte läs- och skrivsvårigheter ett så utbrett problem så att en handlingsplan bör finnas till hands? Vi anser att vissa grundläggande punkter bör finnas nedskrivna som t ex vilka som ska kontaktas, i vilken ordning det ska göras och hur ett åtgärdsprogram ska upprättas. Enligt LÄSK-projektet (2001) ska en handlingsplan även innehålla vem som är ansvarig för att de olika delarna blir gjorda t ex kartläggning och vilka metoder som bör användas. De klasslärare som arbetat länge på samma skola har säkert processen om hur hjälp ska ges i baktanke och anser

sig inte behöva en nedskreven handlingsplan. Men för nyanställda på skolan kan det vara en trygghet om denna process finns nedskreven.

Litteraturen vi har använt oss av förespråkar förebyggande arbete och tidiga insatser för att förhindra eventuella läs- och skrivsvårigheter. I R.R. används ett förberedelseår där det studeras hur eleven hanterar olika lärandesituationer för att tidigt upptäcka eventuella svårigheter och sätta in tidiga insatser (Frost, 2002). Attityden till läs- och skrivning har tidigare varit att eleverna ska få mogna in i processen men vi har genom vår undersökning märkt att attityden har förändrats. Hur visar sig förändringen ute på skolorna och vilken betydelse har det för elevens framtid? Inom alla yrkesgrupper talas det för tidiga åtgärder och en av klasslärarna menar att det är bättre att sätta in en åtgärd tidigt för att sedan märka att den inte behövs än tvärtom. Alla skolor i kommunen har fått ett schema över vilka tester som ska genomföras, och när de ska göras vilket också bör finnas nedskrivet i en handlingsplan. Det kan underlätta för klassläraren att det finns tester med skalor som visar var eleverna befinner sig. Vad som dock bör finnas i tankarna är att inte döma helt utifrån dessa då det finns många aspekter som spelar in t ex elevens koncentration och klasslärarens tydlighet och hjälp. En elev som gör samma test hos olika klasslärare kan få skilda resultat. Detta bör inte få förekomma och det visar vikten av att klassläraren har utbildning i testmetodik. Klassläraren måste vara medveten om vad som ska mätas och att för gamla tester inte bör användas då utvecklingen går framåt. Testerna görs redan på förskolan, där det främst handlar om språklig medvetenhet.

Bornholmsmodellen används i olika hög grad på skolorna för att stärka den språkliga medvetenheten genom språklekar. Häggström (2003) påpekar att genom att göra leken lustfylld och strukturerad får eleverna goda förutsättningar att klara läsinläringen. Vi har även sett spår av den tidigare attityden i vår undersökning men endast en klasslärare svarar att eleven ska få mogna in i läsningen och skrivningen. Hon menar att insatser sällan är aktuella förrän i skolår tre men i tydliga fall kan de sättas in redan i skolår två. Rektorn och specialpedagogen på samma skola säger att de sätter in insatser tidigt. Då är det av stor betydelse vad de menar med tidigt och att alla på skolan är överens om vad begreppet innebär. Delar rektorn och specialpedagogen klasslärarens uppfattning om att insatser i skolår två- tre är tidigt?

Vi tror att tidiga insatser har stor betydelse för elevens framtid då kön till Läs- och Skrivstugan är lång och de inte kan ta emot det antal elever de önskar. Även specialpedagogerna har svårt att få tiden att räcka till och blir tvungna att prioritera. Självklart tar de då in en läs- och skrivsvag elev från skolår två före en elev i skolår ett. Läs- och skrivsvårigheter är något som kan följa med eleven hela livet, och om inte stöd ges innan eleven tappat intresset för läsning och skrivning helt kan konsekvenserna bli förödande. Ju mer intresset för läsning och skrivning minskar desto lägre blir elevens självkänsla. Två av de klasslärare vi intervjuat nämner arbete med självkänsla som en del av anpassningarna som de gör för elever i läs- och skrivsvårigheter. FMLS (1990) skriver om vikten av att som klasslärare låta eleverna arbeta med det som de är bra på för att stärka självkänslan. Det gäller att inte bara poängtera det teoretiska som så ofta görs. Ju äldre eleven blir, desto större blir kraven, och eleven blir allt mer beroende av färdigheter i läsning och skrivning. Det kan innebära ett hinder i vuxen ålder t ex vid arbetssökande och även om eleverna ges tidigt stöd är det inte säkert att problemet försvinner. Men svårigheterna kan mildras och stödet till eleven kan göra att de blir lättare att hantera i framtiden.

Ett stöd som i dagens samhälle borde förekomma mer är datorer. Vår undersökning visar att endast två av fem skolor har dataundervisning i skolår två. Så anser vi att det bör vara på alla skolor då det kan vara ett stort stöd för läs- och skrivsvaga elever att redan i tidig ålder få använda datorn. Scanner, talsyntes, ordbehandlare och stavningskontroll är enligt Föhrer och Magnusson (2003) bra hjälpmedel, och de är beroende av datorn. För att eleverna ska få det stöd de har rätt till är datoranvändning nödvändig och vi anser att det är rektorns ansvar att se till att tiden vid datorerna fördelas jämt mellan stadierna. En förteckning över vilka datahjälpmedel som finns tillgängliga kan förhindra att hjälpmedel som finns inte blir använda. Ingen av de skolor vi har besökt nämner någon sådan förteckning. Vi har efter vår undersökning fått uppfattningen av att det finns några hjälpmedel ute på skolorna men att de först och främst används hos specialpedagogen. Många av de hjälpmedel som Föhrer och Magnusson (2003) förespråkar finns inte på skolorna. Handscanner, taligenkänning och talsyntes är exempel på bra hjälpmedel som inte används och knappt nämns under intervjuerna. Vi kan förstå att hjälpmedlen prioriteras hos specialpedagogen då skolans resurser är knappa, men vikten av att rätt hjälp ges till varje elevs behov bör ändå uppmärksammas. Om ansträngningar görs kan t ex skönlitterära talböcker från biblioteket lånas utan kostnad. Om skolan har skollicens (licens för att få lägga in program på alla datorer på skolan) för datorerna kan programmen finnas installerade på alla datorer. Det underlättar

att som klasslärare och specialpedagog kunna använda datorn och tillhörande program på ett pedagogiskt sätt. För vissa program som t ex *Lexia* (ett träningsprogram för olika språkliga funktioner) krävs det att klasslärarna och specialpedagogerna har utbildat sig för att kunna använda programmet rätt, vilket de flesta i vår undersökning har.

För att kunna bemöta varje elev i läs- och skrivsvårigheter krävs det att personalen på skolan har utbildning inom området. Alla vi intervjuade har en pedagogisk utbildning i grunden och detta tror vi underlättar bemötandet. Att läraryrket länge haft så låg status tror vi beror på att det varit lätt för utbildade att få vikariat. Därför uppfattar vi det som positivt att alla vi intervjuade faktiskt har en pedagogisk utbildning. Det finns krav och mål som eleverna ska uppnå vilket en utbildad inte har tillräcklig kunskap om. Undervisningen bör hålla hög kvalitet för att skolan och klasslärares status ska höjas. Att alla rektorerna har en pedagogisk utbildning tror vi har väldigt stor betydelse för övrig personal. De kan ge stöd och råd och har större empati och förståelse för klassläraren och specialpedagogen. En rektor med t ex en ekonomisk utbildning har svårare att sätta sig in i klasslärares verklighet. I Lpo94 står det att rektorn ansvarar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter (Utbildningsdepartementet 1994 s.19). Klasslärarna tycker att de får för lite kompetensutveckling inom läs- och skrivsvårigheter vilket många rektorer håller med om. Kompetensutvecklingen inom kommunen sker oftast gemensamt för alla skolor inom samma stadium vilket kan vara ett dilemma då det är många önskemål som ska tillgodoses. För tillfället satsar kommunen på en gemensam kompetensutveckling inom matematik som sträcker sig över två år. Kanske bör ett större samarbete mellan kommuner och närliggande högskolor komma till stånd? Fler uppdragsutbildningar skulle kunna ges om kommunerna är tydliga i sina önskemål och avsätter resurser för fortbildning. Vår uppfattning är att klasslärarna och specialpedagogerna lägger ansvaret vid val av utbildning på rektorerna som i sin tur får problem då alla önskemål inte alltid går att tillgodose. Enligt Strömbom (1999) finns det än idag nyutbildade klasslärare som inte besitter tillräckliga kunskaper om läs- och skrivsvårigheter. Strömbom menar att det finns forskning och kunskap inom ämnet men att det ankommer på rektorer och klasslärare att införskaffa den genom t ex fortbildning.

Sammanfattningsvis anser vi att rektorerna, klasslärares och specialpedagogernas kunskap om kompensatoriska anpassningar, metoder, hjälpmedel och styrdokument vid stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter är god. Framst klasslärarna nämner olika anpassningar de gör, t ex

placeringen i klassrummet och val av metod. Detta för att det i första hand är de som ansvarar för undervisningen. Vi tycker ändå att specialpedagogerna var villiga till att ge råd och stödja klasslärarna och flera av dem försökte att gå in i klassrummen och ge hjälp därifrån till både klasslärarna och eleverna. Klasslärarna och specialpedagogerna är insatta i flera olika metoder och kan plocka delar av dem. Frågan vi ställer oss är hur mycket de plockar av dem, och hur mycket de anpassar åt eleverna? Det hade varit intressant att delta vid deras undervisning. Alla yrkesgrupperna kan hänvisa till styrdokumentet och försöker att arbeta efter dem. Rektorer kopplar styrdokumentet till resurserna de har. Vi förstår rektorns svårigheter med att vara alla till lags och att samtidigt hålla sig till budgeten.

Vi anser att vår undersökning har gett oss mycket information om kunskapen kring stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter. Vi har i denna uppsats valt att göra undersökningen i Sydsverige i en liten kommun med ca 16 000 invånare. Kommunen ligger nära en högskola. I fortsatt forskning inom ämnet hade det varit intressant att undersöka om det finns skillnader i kunskap mellan en stor kommun och en liten kommun och om närheten till högskola och universitet med lärar/specialpedagog- utbildning har betydelse för kunskapen? Har val av fortbildningar någon betydelse för kunskapen? Vi har i denna uppsats inte undersökt om det förekommer uppföljning av det stöd som satts in och ytterligare ett förslag till fortsatt forskning är om hjälpen verkligen hjälpte och vilken hjälp som var den bästa.

5 SAMMANFATTNING

Syftet med vår uppsats är att undersöka om rektorerna, klasslärarna och specialpedagogerna på utvalda skolor har kunskap om stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter. Vi vill även veta vilka kunskaper yrkesgrupperna har om vad som står i styrdokumentet när det gäller stöd till elever i läs- och skrivsvårigheter. Syftet är också att se om det finns några skillnader mellan yrkesgrupperna. I litteraturen finns det exempel på många olika metoder och hjälpmedel som kan förebygga och underlätta för eleverna vid läsning och skrivning. Bornholmsmodellen är en metod som främst används i förskolan och förskoleklassen i förebyggande syfte. Andra exempel är Reading Recovery, First Steps och Anna-modellen. Det finns många hjälpmedel och vi har tagit upp några av dem t ex talsyntes och ordbehandlare. De styrdokument som vi behandlar är Lpo94, Skollagen och Grundskoleförordningen. I styrdokumentet står det att stöd ska ges till elever i behov av det. Det står också att det finns olika vägar för att nå målen och därför kan undervisningen aldrig göras lika för alla (Utbildningsdepartementet 1994).

Vår resultatdel grundar sig på intervjuer och ger tillsammans med litteraturdelen oss svar på vårt syfte och våra problemformuleringar. Svaren visar att kunskapen om vad som står i styrdokumentet är god. Rektorerna försöker se till att rätt stöd ges i den mån resurserna tillåter. Alla yrkesgrupperna har styrdokumentet som grund i det dagliga arbetet, och de har dem i baktankarna. Klasslärarna och specialpedagogerna har god kunskap om vilka metoder och anpassningar som finns men det framgår inte om de kan tillämpa dem så att det gynnar eleverna. Majoriteten av informanterna var överens om att tidiga insatser gynnar elevernas läs- och skrivutveckling. Tillgången till kompensatoriska hjälpmedel var något bristfällig vilket är synd då kunskapen ändå finns. Vi vill med detta påstå att vi uppnått vårt syfte och fått svar på våra problemformuleringar.

REFERENSER

Litteratur:

Björk Maj & Liberg Caroline. (1996) *Vägar in i skriftspråket*. Stockholm: Natur och kultur. ISBN 91-27-64964-4

Carlström Margareta i Ericson Brita. (Red.) (2001) *Utredning av läs- och skrivsvårigheter*. Lund: Studentlitteratur ISBN 91-44-01706-5

Danielsson Lennart & Liljeroth Ingrid. (1987) *Vägval och växande- specialpedagogiskt perspektiv*. Almqvist och Wiksell förlag AB. ISBN 91-21-12496-5

Danielsson Stefan. (2005) *Svårt välja hjälpmedel? Här finns hjälpen!* I Lärarnas tidning nr 7. Stockholm: Lärarförbundet

Denscombe Martyn. (2000) *Forskningshandboken för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur ISBN 91-44-01280-2

FMLS. (1990) *Einstein var en svag elev, en bok om läs- och skrivsvårigheter*. Stockholm: förbundet mot läs och skrivsvårigheter (FMLS) ISBN 91-630-0324-4

Frost Jörgen.(2002) *Läsundervisning, praktik och teorier*. Stockholm: Natur och kultur. ISBN 91-27-72272-4

Föhrer Ulla & Magnusson Eva. (2003) *Läsa och skriva fast man inte kan*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-04206-X

Föräldraföreningen för dyslektiska barn, FMLS, Svenska dyslexiföreningen. (2001) *Tips om läs- och skrivsvårigheter från LÄSK-projektet*. Stockholm: LÄSK- projektet

Hagnäs Siw. (1995) *Utveckling av de språkliga funktionerna tal, läsning, skrivning*. Malmö: WISC- förlaget ISBN 95-86 804-22-7

Hintikka Anna-Maija & Strandén Kaisa. (2000) *Dum och lat? Också du kan bli en Einstein. Handbok för dyslektiker*. Helsingfors: utbildningsstyrelsen. ISBN 952-13-9028-8

Häggström Ingrid i Bjar Louise & Liberg Caroline. (Red) (2003) *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-02793-1

Lundgren Torbjörn & Ohlis Karin. (1995) *Vad alla lärare och rektorer bör veta om läs- och skrivsvårigheter*. Stockholm: FMLS Bokhandel AB ISBN 91-630 36 86 -X

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet.

Utbildningsdepartementet. (1994) Stockholm: Skolverket och CE Fritzes AB. ISBN 91-38-31413-4

Madison Sigrid. (1988) *Hoppande bokstäver, en bok om dyslexi*. Stockholm: Tiden/folksam. ISBN 91-550-3480-2

Patel Runa & Davidsson Bo. (2003) *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-02288-3

Strömbom Margareta. (1999) *Dyslexi visst går det att besegra*. Stockholm: Carlsson bokförlag. ISBN 91-7203-847-0

Internet:

Skolverket (2005) *Skollagen: SFS nr: 1985:1100*. [www]. Hämtat från <<http://www.skolverket.se/sb/d/777>> Hämtad 20050928.

Skolverket (2005) *Grundskoleförordningen: SFS nr: 1994:1194*. [www]. Hämtad från <<http://www.skolverket.se/sb/d/155>> Hämtad 20050928.

